

KİVDF

Layihənin istiqaməti:

"İctimai və dövlət maraqlarının müdafiəsi"

XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində yazıb-yaratmış və Azərbaycan ədəbiyyatı və mədəniyyəti tarixində dərin iz qoymuş görkəmli Azərbaycan ziyalılarından biri də Firudin bəy Köçərli (Köçerlinskiy) olmuşdur.

Görkəmli maarifçi, pedaqoq, tənqidçi, ədəbiyyatşünas, yazıçı-publisist, ictimai xadim - Firudin bəy Köçərli həyatda cəmi 57 il ömür sürmüşdür. Lakin onun həyatda çox da uzun olmayan ömür sürməsinə baxmayaraq, xalqımızın mədəni inkişafı yolunda çox əhəmiyyətli işlər görmüşdür. O, ömrünün 40 ilini millətini maarifləndirməyə və mədəni tərəqqisinə, savadsızlığın və geriliyin aradan qaldırılmasına, mövhumat və cəhəlelə qarşı mübarizəyə həsr etmişdir. Onun qələminin müqəddəs vəzifəsi xalqın xoşbəxtliyi yolunda xidmət etmək olmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2013-cü il fevralın 14-də Firudin bəy Köçerlinin 150 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında imzaladığı sərəncamda qeyd edilirdi: "2013-cü ildə Azərbaycanın görkəmli ədəbiyyatşünas alimi, tanınmış maarifpərvər, ictimai xadim, publisist-yazıçı, tənqidçi və tərcüməçi Firudin bəy Əhməd ağa oğlu Köçerlinin anadan olmasının 150 illiyi tamam olur. Firudin bəy Köçerli Azərbaycan ədəbiyyatının tarixi inkişaf yoluna dair qiymətli mənbə təşkil edən əsərlər yaratmış və çoxəhəlli zəngin fəaliyyəti ilə ictimai-mədəni fikrin təşəkkülünə mühüm töhfələr vermişdir. Ölkəmizdə təhsil sisteminin milli əsaslar üzərində qurulması prosesində onun maarifçi ziyalı kimi apardığı işlər böyük əhəmiyyətə malikdir. Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafı naminə xidmətlərini nəzərə alaraq, Firudin bəy Köçerlinin 150 illik yubileyinə həsr olunmuş tədbirlər planı hazırlanaraq həyata keçirilsin."

Azərbaycan ədəbiyyatı və mədəniyyəti tarixində əhəmiyyətli yer tutmuş Firudin bəy Əhməd ağa oğlu Köçerli 1863-cü il yanvarın 26-da Şuşada ziyalı ailəsində anadan olmuşdur. O, ibtidai təhsilini Mirzə Kerim-Münşizadənin məktəbində aldıqdan sonra 1876-cı ildə atasının məsləhəti ilə Şuşadakı dörsənifli rus şəhər məktəbinə daxil olmuşdur. Firudin bəy Köçerli dövrünün tanınmış pedaqoqu, Zaqafqaziya Müəllimlər Seminariyasının Azərbaycan bölməsinin inspektoru A.O. Çernyayevskinin dəvəti ilə 1879-cu ildə Zaqafqaziya Müəllimlər Seminariyasına oxumağa getmiş və 1885-ci ildə həmin seminariyanı bitirmişdir. Qeyd edirik ki, Zaqafqaziya Müəllimlər Seminariyası Rusiya İmperatoru II Aleksandrın 8 aprel 1875-ci il tarixli fərmanı ilə təsis edilmişdir. Zaqafqaziya Müəllimlər Seminariyasında və onun nəzdindəki üç ibtidai məktəbdə - rus, gürcü və erməni məktəblərində təhsil rus dilində aparılırdı. Həmin məktəblərdə təhsillən rus dilində aparılması və Azərbaycan dilini bilən müəllimlərin olmaması azərbaycanlı uşaqların böyük əksəriyyətinin həmin tədris ocağına cəlb edilməsi üçün böyük çətinliklər yaradırdı. Övladlarının rus tədris ocağına cəlb edilməsinin əhəmiyyəti barədə əhali arasında aparılan maarifləndirmə işləri də olduqca

Azərbaycanın görkəmli ziyalı Firudin bəy Köçərli

Maarifçi-pedaqoq, tənqidçi, ədəbiyyatşünas, yazıçı-publisist, ictimai xadim Firudin bəy Əhməd ağa oğlu Köçerlinin 150 illik yubileyinə həsr edilir

läng gedirdi. Ana dilində savad almaq cəhdi azərbaycanlı uşaqların böyük əksəriyyətini ənənəvi məktəblərə cəlb edirdi. Seminariyanın nəzdində müsəlman uşaqlar üçün də dünyəvi ibtidai məktəbin açılmasına böyük tələbat və ehtiyac duyulurdu.

XIX əsrin ikinci yarısından başlayaraq Rusiya İmperiyasının ucqarlarında, o cümlədən Azərbaycanda çarizmin yeritdiyi ruslaşdırma və ayrı seçkilik siyasətinə qarşı, habelə milli dünyəvi məktəb uğrunda mübarizə güclənirdi. XIX əsrin sonlarından başlayaraq, Azərbaycanda maarifçilik ideyası və təşəbbüsünün başında duran milli mətbuatımızın banisi Həsən bəy Zərdabi və onun ətrafında toplanmış dövrün digər mütərəqqi ziyalıları "Əkinçi" qəzetinin demək olar ki, hər bir nömrəsində xalq cəhəlelə, geriliyə qarşı mübarizəyə səsləyir, xalqa - maarif, mədəniyyət və məktəb deyərək öz səslərini ucaldırdılar. XIX əsrin II yarısında Azərbaycanda milli şüurun oyanmasında və onun formalaşmasında, maarifçilik hərəkatının yaranmasında, mütərəqqi fikrin inkişafında H.Zərdabi və onun "Əkinçi" qəzetinin böyük xidmətləri olmuşdur.

Xalqın qəflət yuxusundan oyanmasında, maarif, elm, mədəniyyət meydanına qədəm qoymasında qəzetin rolunu yüksək qiymətləndirən xalqımızın digər mütərəqqi ziyalıları Firudin bəy Köçerlinin "İqbal", "Kaspiy", "İrşad", "Kavkaz", "Zaqafqaziya" və başqa qəzetlərdə dərc etdiyi məqalə və materialları bu məqsədə xidmət edirdi.

1897-ci ilin oktyabr ayında "Kaspi" qəzetinin redaktoru N.Sokolinskiyin vəfat etməsi ilə əlaqədar olaraq "Kaspiy" qəzetinin nəşirlik səlahiyyəti Bakı milyonçusu, Azərbaycan tarixində əhəmiyyətli rolu olmuş Hacı Zeynalabdin Tağıyevin ixtiyarına keçmişdir. Bakı milyonçusu Hacı Zeynalabdin Tağıyev 1897-ci ilin oktyabr ayında dörd qəzetli və mətbəesini 57 min manata satın almışdır. H.Z.Tağıyev dövrün məşhur nəşirlərindən olan və rus dilində çıxan "Kaspiy" qəzetini satın alaraq qəzetin fəaliyyətini milli maraqların müdafiəsinə yönəldə bilmişdir.

H.Z. Tağıyev "Kaspiy" qəzetinin sahibi olduqdan sonra Ə.Topçubaşovun qəzetin redaktoru təyin edilməsinə nail olmuşdur. Ə.Topçubaşov 24 iyun 1898-ci ildən 20 oktyabr 1907-ci ilədək "Kaspiy" qəzetinin redaktoru olmuşdur. Ə.Topçubaşov, "Kaspi" qəzetinin redaktoru olduğu dövrlərdə əsaslı hələ N.Sokolinskiyin redaktorluğu dövründən qoyulmuş maarif və təhsil məsələlərinin işıqlandırılması kimi şəxsi ənənəni davam etdirməyə çalışmışdır. Həmin vaxtlarda dövrün tanınmış pedaqoqları - F.Köçerli və M.Mahmudbəyov təhsil, təlim-tərbiyə problemlərinə həsr edilmiş məqalələrlə "Kaspi" qəzetinin səhifələrində çıxış etmişdilər. F.Köçerli "Orta məktəblərdə yerli dillərin tədrisi məsələləri", ("Kaspi", 1905.Nə143-144); "Yeni tədris planı "Kaspi", 1905.Nə161); "İrəvan quberniyasının xalq məktəbləri şagirdlərinə mürciət", ("Kaspi", 1905.Nə193) sərlövəhli məqalələrində görkəmli rus pedaqoqu K.D.Uşinskiyin mötəbər fikirlərinə əsaslanaraq şagirdlərin mənəvi inkişafında xalq dilinin böyük rol oynadığını qeyd

edirdi. Onun "A.O.-Çernyayevski" (vəfatının 20 illiyinə həsr olunur.) sərlövəhli məqaləsi 17 dekabr 1914-cü il tarixli 282Nəli "Kaspiy" qəzetində dərc edilmişdir.

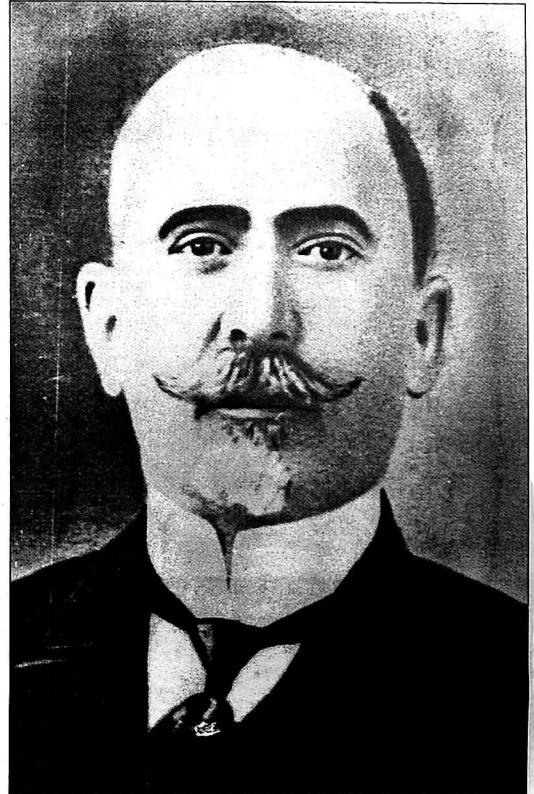
Qeyd edirik ki, F.Köçerli və M.Mahmudbəyov müxtəlif vaxtlarda "Kaspiy" qəzeti ilə əməkdaşlıq etmiş, lakin redaksiyanın işlərində iştirak etməmişdilər.

Uzun illər ana dilində dünyəvi təhsil uğrunda mübarizənin nəticəsi və zamanın tələbi olaraq keçmiş çar Rusiya İmperiyasının qabaqcıl seminariyalarından olan Zaqafqaziya Müəllimlər Seminariyasının nəzdində gec də olsa tatar (Azərbaycan-R.S.) bölməsi yaradıldı. Həmin bölmə 1879-cu il sentyabrın 23-də Qori şəhərində fəaliyyətə başladı. Zaqafqaziya Müəllimlər Seminariyasının

nəzdində tatar (Azərbaycan-R.S.) bölməsinin fəaliyyəti Rusiya İmperatoru II Aleksandrın 13 may 1880-ci il tarixli fərmanı ilə rəsmən qanunlaşdırıldı.

Çarizmin xalq maarif sahəsində yürütdüyü mürtəce siyasətlə əlaqədar olaraq Azərbaycan bölməsi Azərbaycandan uzaqda, Gürcüstanın Qori şəhərində açılmışdır. Bölmənin çar hakimiyyəti tərəfindən mürtəce məqsədlə açılmasına baxmayaraq, onun yaradılması müsəlman - azərbaycanlı müəllim kadrlarının hazırlanmasında mühüm mərhələ təşkil etmişdir. Qori Seminariyası öz mövcudluğu və fəaliyyəti ilə Azərbaycanda xalq məktəbinin, təhsil və mədəniyyətin inkişafında müstəsna rol oynamışdır.

Bölmənin açıldığı ilk vaxtlarda orada oxumaq üçün ərizə vermək istəyən azərbaycanlı müsəlman uşaqların sayı olduqca az olmuşdur. Vəziyyətin belə olması bölmənin gələcək fəaliyyətini şübhə altına alırdı. Gerginlik yaşanan belə bir zamanda Şamaxıda kasıb rus ailəsində doğulub boya başa çatmış, tatar (Azərbaycan-R.S.) bölməsinə inspektor təyin olunmuş və öz dövrünün tanınmış rus pedaqoqlarından olan Aleksey Osipoviç Çernyayevski bölmənin fəaliyyətini təmin etmək məqsədilə savad almaq istəyən azərbaycanlı uşaqların axtarışına çıxır. O, axtarışlarını İrəvan, Naxçıvan, Gəncə, Şuşa, Şamaxı, Lənkəran, Quba və Dərbənddə aparır. A.Çernyayevskinin axtarışları nəticəsiz qalmır. Çox keçir ki, Şuşadan Firudin bəy Köçerli, Səfərlibəy Vəlibəyov, Baba bəy Səfərlibəyov, Lənkərandan Teymur bəy Mahmudbəyov, Teymur Bayraməlibəyov, Qazaxdan İsmayıl ağa Vəkilov,

Məmmədəğa Şıxlinski, Səkidən Rəşid bəy Əfəndiyev Çernyayevskinin ümidlərini doğrultdu və həmin tədris ocağına oxumağa təşrif buyururlar. Qeyd edirik ki, 1879-cu ildə Zaqafqaziya müəllimlər seminariyasının Azərbaycan bölməsinə Firudin bəy Köçerli ilə eyni vaxtda daxil olmuş ilk azərbaycanlı şagirdlərin sırasında sonralar məşhur pedaqoq kimi yetişmiş və xalqımızın milli təhsil tarixində əhəmiyyətli rol oynamış Rəşid Əfəndiyev, Mahmud Mahmudbəyov, Səfərlibəy Vəlibəyov, Həşim Nərimanbəyov, Ağababa Ağababəyov, İsmayıl Vəkilov, və başqaları da olmuşdur. Qori Seminariyasının məzunu, böyük ziyalı Firudin bəy Köçerli sonralar yazırdı: "Qori seminariyasının Azərbaycan bölməsində yaxşı və diqqətəlayiq nə vərdisə, hamısı Çernyayevskinin adı ilə bağlıdır...Çernyayevskinin "Vətən dili bizim məktəblərdə yeni bir dövr açdı". Oxumaq üçün seminariyaya gəlmiş azərbaycanlı müsəlman gənclər ilk pedaqoji təhsillərini seminariyada aldıqdan sonra pedaqoji fəaliyyətlərini Azərbaycanın müxtəlif kəndlərində ibtidai məktəblərin yaradılması işinə həsr etmiş, həmçinin mövcud olan ibtidai kənd məktəblərində müəllimlik edərək xalq küllələri arasında elm və maarifin yayılması və savadsızlığın, geriliyin aradan qaldırılmasında yaxından iştirak etmişdilər.

(ardı var)

Rafiq Səfərov
Azərbaycan Respublikasının Milli
Arxiv İdarəsinin baş məsləhətçisi